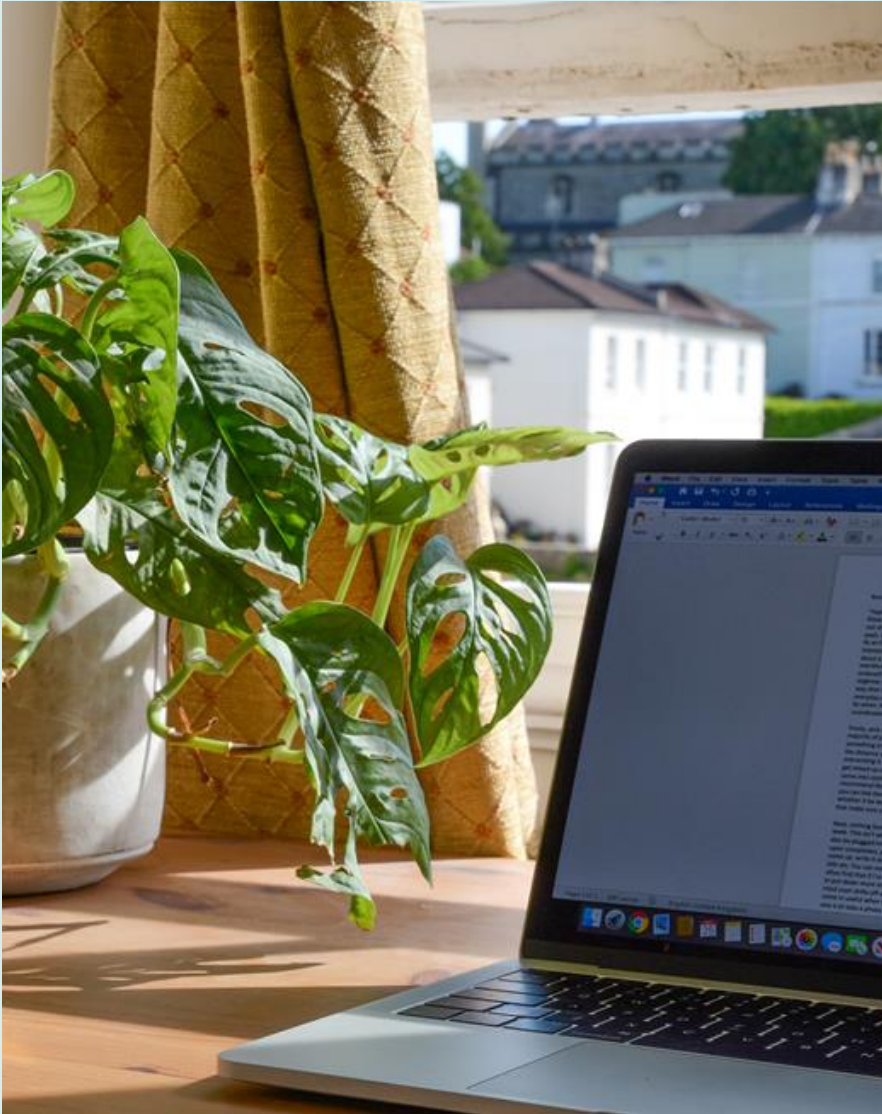

+ Gode råd

– kunnskap for likestilling

SAMARBEIDSFORUMET AV
FUNKSJONSHEMMEDES ORGANISASJONER,
UNGE FUNKSJONSHEMMEDE OG
FUNKSJONSHEMMEDES FELLESGRUPPESAMMENKOMME

Gode råd – kunnskap for likestilling

- Nettside
- Nyvalgthefter
 - kort hefte om kommunale råd
- Sjekkliste med tema
- Fylkesvis opplæring

Gode råd-siden

Kapittel 6.6 skole

Kapittel 7.8 Videregående opplæring

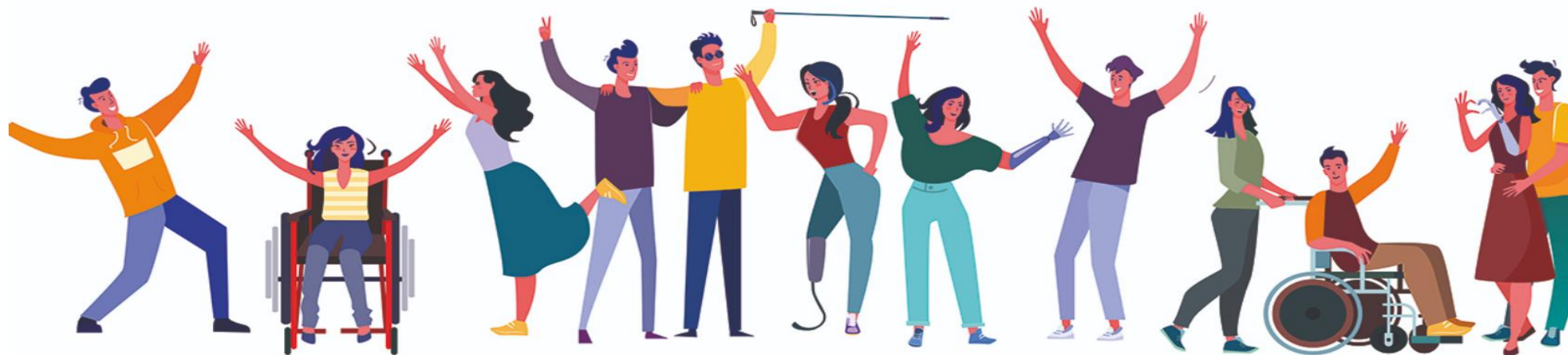

Inkluderende skole

Hva er det og hvorfor er det tema for kommunale råd?

Berit Therese Larsen, Interessepolitisk leder i FFO
[Funksjonshemmedes fellesorganisasjon](#)

Inkluderende skole = en skole for alle!

Er en skole der flest mulig elever lærer sammen – med nødvendig tilrettelegging

Er universelt utformet – skolebygget, inne- og uteområder, undervisning og pensum/læremateriell

Har kompetanse til å møte «alle» elevenes behov i klasserommet, tilrettelegger og tilpasser, har et lag rundt elevene og vet når de skal koble på ekstern støtte.

Hvorfor inkluderende skole?

Hvis man går på skole sammen med sine naboer og venner har man mye større sannsynlighet for å være i jobb og en del av samfunnet senere i livet. Det er her sosialisering og (for de aller fleste) læring skjer best.

Segregering = utenforskap

Grunnlag på området

- Kommunene har ansvar for grunnskolen, er skoleeier
- **Bærekraftsmålene** – ingen skal utelates
- **CRPD** – FN-konvensjonen for rettighetene til mennesker med funksjonsnedsettelse **artikkel 24 Utdanning**
- **Likestillings- og diskrimineringsloven** – krav om universell utforming og individuell tilpasning
- **Opplæringsloven** – rett til individuelt tilrettelagt opplæring, tilrettelegging og tilpasning.

Bærekraftsmål skole

- Verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030 –
- Mål 4 utdanning: «Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle»
- Mennesker med funksjonsnedsettelse nevnes spesielt. De er blant de som står lengst tilbake, og må løftes særskilt.

→ Kommunene er opptatt av dette – kan være brekkstang inn.

CRPD – artikkel 24 Utdanning

- Slår fast at mennesker med funksjonsnedsettelse har rett til
 - inkluderende og god utdanning
 - å være en del av det allmenne utdanningssystemet
 - rimelig tilpasning etter behov, samt nødvendige og effektive støttetiltak
 - å lære praktiske og sosiale ferdigheter for å delta fullt ut som medlemmer av samfunnet
 - opplæring i punktskrift, ASK (alternativ supplerende kommunikasjon), orienterings- og mobilitetsferdigheter
 - Samt at det skal legges til rette for likemannsarbeid og mentorvirksomhet
- **Også kommuner og fylker er forpliktet på CRPD!**

Kompetanseløftet for spesped og inkludering

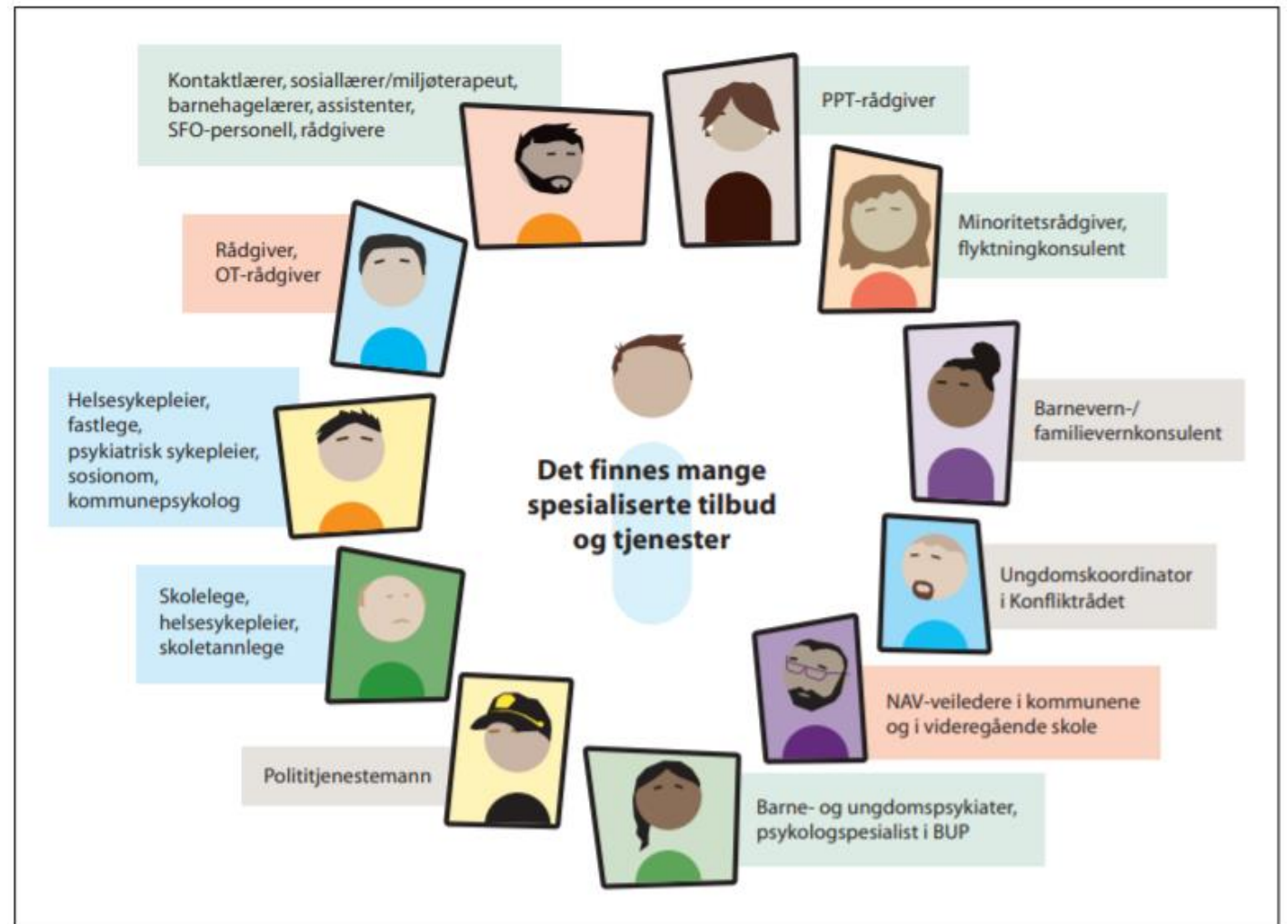
- Kommunene er svært sentrale i dette
- Skal bygge spesialpedagogisk kompetanse nærmere elevene og lærerne, i barnehager, skoler, kommuner og fylkeskommuner.
- Ansette spesialpedagoger i kommunene, og i skoler/barnehager.
- Etter- og videreutdanningsprogram for lærere, samt digital [kompetansepakke](#) (nettkurs)
- PPT skal støtte kommunene og skolene i dette

Hva kan rådene gjøre:

- Etterspør gjerne deres kommunes deltagelse i dette!
- Følge med på tilbudet til elever med behov for individuelt tilrettelagt opplæring. Utredning fra PPT og et godt vedtak er fortsatt viktig for å få det man skal.

Laget rundt eleven og foreldrene

- Elever lærer ikke hvis de ikke har det bra – skolen må bestå av mer enn pedagoger
- De kan følge opp andre utfordringer i elevgruppen, som (psykisk) helse, trivsel, mm
- Da kan lærerne jobbe med det pedagogiske, herunder tilrettelagt undervisning.

En skole for alle - oppsummert

- Universelt utformete skoler og undervisning
- Kompetente lærere som ivaretar alle elevene i klassen, og vet når de må trekke inn ekstern støtte.
- Rask henvisning og utredning hos PPT, som gir vedtak og følger opp – og trekker inn Statped og annen ekspertise ved behov.
- Individuelt tilrettelagt opplæring med god kvalitet, der pedagoger har ansvaret.
- Assistanse ved behov.

2

Skole i kommunale og fylkeskommunale planer – hvorfor og hvordan

Janne Skei, daglig leder SAFO,
[Samarbeidsforumet av funksjonshemmedes organisasjoner](#)

+ Kommunale og fylkeskommunale planer

MÅL:

«Få sentrale tema som gjelder likestilling for personer med funksjonsnedsettelse inn i plandokumentene».

CRPD - fortale

- som erkjenner betydningen av de prinsipper og retningslinjer som er nedfelt i
 - Verdens handlingsprogram for funksjonshindrede og i
 - FNs standardregler for like muligheter for funksjonshindrede,
- som en påvirkningsfaktor i arbeidet med å fremme, utforme og evaluere
 - politikk,
 - planer,
 - programmer
 - tiltak
- På nasjonalt, regionalt og internasjonalt nivå
 - som ytterligere skal sikre funksjonshindrede
 - like muligheter,

CRPD – Artikkel 4 – Generelle forpliktelser - Pkt. 1

Partene forplikter seg til å:

Sikre

fremme

full gjennomføring av alle
menneskerettigheter og grunnleggende
friheter, uten diskriminering.

CRPD – Artikkel 4

Generelle forpliktelser - Pkt. 1aG

Partene forplikter seg til å:

- Sikre
- Fremme

Full gjennomføring av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter, uten diskriminering.

For dette formålet forplikter partene seg til:

Treffe alle: (1a)

Lovgivningsmessige,

Administrative

Og andre tiltak

Som er hensiktsmessige for å virkeliggjøre

de rettigheter som er nedfelt i CRPD

CRPD – Artikkel 4 – Generelle forpliktelser - Pkt. 1b

For dette formålet forplikter partene seg til:

treffe alle: (1b)

- **hensiktsmessige tiltak, herunder i lovs form, for å:**

- **Endre, eller oppheve eksisterende lover, forskrifter, sedvane og praksis**

som innebærer diskriminering av funksjonshindrede.

Partene forplikter seg til å:

Sikre

Fremme

Full gjennomføring av alle

menneskerettigheter og grunnleggende friheter, uten diskriminering.

CRPD – Artikkel 4 – Generelle forpliktelser - Pkt. 1c

Partene forplikter seg til å:

- Sikre
- Fremme

Full gjennomføring av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter, uten diskriminering

For dette formålet forplikter partene seg til:

Å ta hensyn til at (1c)
Menneskerettighetene til funksjonshindrede
Skal vernes om og fremmes i
All politikk
Og alle programmer

+ CRPD – Artikkel 4 – Generelle forpliktelser - Pkt. 1d

Partene forplikter seg til å:

- Sikre
- Fremme

Full gjennomføring av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter, uten diskriminering.

For dette formålet forplikter partene seg til:

Å avstå fra alle handlinger og all praksis(1c)

- **Som er uforenelige med denne konvensjon**
- **Og å sikre at**
 - offentlige myndigheter**
 - og offentlige institusjoner**

Handler i tråd med denne konvensjonen

Likestillings- og diskrimineringsloven

AKTIVITETS- OG RAPPORTERINGSPLIKT

- **§ 19 – Aktivitetsplikt for universell utforming**

Offentlige virksomheter skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming innen virksomheten. Det samme gjelder for private virksomheter rettet mot allmennheten.

- **§ 20 Aktivitets- og redegjørelsesplikt for universell utforming av IKT**

Offentlige og private virksomheter skal arbeide aktivt og målrettet for å fremme universell utforming av IKT innen virksomheten.

Offentlige virksomheter skal redegjøre for arbeidet med universell utforming av IKT.

Kongen kan gi forskrifter med nærmere bestemmelser om innholdet i redegjørelsesplikten og hvordan plikten skal oppfylles.

Likestillings- og diskrimineringsloven

AKTIVITETS- OG RAPPORTERINGSPLIKT

- **§ 24 – Offentlige myndigheters aktivitets- og redegjørelsesplikt**

Offentlige myndigheter skal **i all sin virksomhet arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering som nevnt i § 6**. Plikten innebærer blant annet at offentlige myndigheter skal forebygge trakassering, seksuell trakassering og kjønnsbasert vold og motarbeide stereotypisering.

Offentlige myndigheter skal **redegjøre** for hva de gjør for å integrere hensynet til likestilling og ikke-diskriminering i sitt arbeid. Offentlige myndigheter skal redegjøre for hvordan de arbeider med å omsette prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og ikke-diskriminering til handling. Offentlige myndigheter skal vurdere resultatene som er oppnådd, og opplyse hvilke forventninger de har til dette arbeidet fremover. Redegjørelsen skal gis i årsrapport, i årsberetning eller i et annet offentlig tilgjengelig dokument.

- **§ 6 Forbud mot å diskriminere**

Diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder eller kombinasjoner av disse grunnlagene er forbudt. Med etnisitet menes blant annet nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge og språk.

+ Rådets arbeid i planprosessen

Medvirkning

Rådet bør involvere seg i hele planarbeidet. Et system som bygger på hverandre – fra det helt overordnede om prioriteringer til mer konkrete mål og hva som skal gjøres. Rådet bør involvere seg i alt – følge hele planprosessen. Det er her rammene for kommunenes politikk legges.

Planstrategien – Kommunen avklarer hvilke oppgaver de skal prioritere

KOMMUNEPLANEN: Nærmere konkretisering av de prioriterte oppgavene.

Samfunnsdelen: Inneholder langsiktige utfordringer, mål og strategier. Grunnlag for sektorenes planer og virksomhet i kommunen.

Delplaner – helst koblet mot budsjett

Arealplan: Der målsetninger lagt i samfunnsdelen må kobles mot arealbruk i

Kommunale plansystemet

1. Planstrategien: «Planen før planene»

Minst en gang hver valgperiode, senest ett år etter at nytt kommunestyre er konstituert – utarbeide og vedta kommunal planstrategi

Her avklarer kommunen hvilke oppgaver kommunen skal prioritere i kommende periode –

dvs

Hvilke oppgaver skal kommunen legge planer for i valgperioden

Utgangspunktet er kartlegging/ et faktagrunnlag som beskriver kommunens/ fylkeskommunes utfordringer

Kommuneplanen

– Klare mål og konkrete handlinger

Konkretiserer målene og planene for å møte utfordringene som er skissert i planstrategien (PBL §11-1)

Består av:

1. Samfunnsdel

- (inneholder langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunen som helhet og kommunen som organisasjon).
- Samfunnsdelen skal være grunnlaget for sektorenes planer og virksomhet i kommunen. Gi retningslinjer for hvordan kommunens egne mål og strategier skal gjennomføres (PBL §11-2)

2. Arealdel

- En arealplan som viser sammenhengen mellom framtidig samfunnsutvikling og arealbruk (PBL §11-5). Kommunenes arealbruk må støtte opp om målsetningene i samfunnsdelen av planen.

Kommunedelplaner/Temaplaner

- Planer for temaer eller virksomhetsområder i samfunnsdelen av kommuneplanen.
 - En handlingsdel – konkretisere hvordan planen skal følges opp i de 4 påfølgende år eller mer.
 - Oppfølging krever økonomiske ressurser og ideelt sett skal handlingsdelen og det kommunale budsjettet kobles.

Eksempler på handlingsplaner kan være:

- Handlingsplan for funksjonshemmede
- Rehabiliteringsplan
- Handlingsplan for universell utforming
- Oppvekstplan.

+ Eksempel på kommunedelplanens samfunnsdel i Stavanger (2020-2034)

De 3 viktigste satsningsområdene i Stavanger (2020-2034)

Basert på bærekraftmålene – et aktuelt rammeverk for alle.

1. Regionmotoren
2. Grønn spydspiss
3. Gode hverdagsliv – inkluderer bærekrafts-målene
 - 1) Utrydde fattigdom
 - 2) Utrydde sult
 - 3) God helse
 - **4) God utdanning (inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle – lik tilgang til alle nivå innen utdanning og yrkesfaglig opplæring-inkluderende og effektive læringsmiljø for alle)**
 - 5) Likestilling mellom kjønnene
 - 6) Rent vann og gode sanitærforhold
 - 10) Mindre ulikhet
 - **11) Bærekraftige byer og samfunn (Blant annet universell utforming, trygge boliger og tilfredsstillende tjenester til overkommelig pris)**
 - 16) Fred og rettferdighet

+ Eksempel på kommunedelplanens samfunnsdel i Stavanger (2020-2034)

PRESISERING/KONKRETISERING AV DELMÅLET GODE HVERDAGSLIV

A. STAVANGER VIL HA DRIFTIGE LOKALMILJØ

B. STAVANGER VIL OG BARN OG UNGE ET GODT UTGANGSPUNKT FOR Å MESTRE HVERDAGEN OG VOKSENLIVET (Bl.a.)

- Sikre barn og unge kompetanser for fremtiden
- Ta i bruk barn og unges egne ressurser
- Gi barn og unge opplevelsen av fellesskap og tilhørighet
- Arbeide systematisk for å gi alle like muligheter
- Sikre tidlig og tverrfaglig innsats

C. STAVANGER VIL HA AKTIVE INNBYGGERE SOM KLARER SEG BEST MULIG GJENNOM HELE LIVET

TEMAPLANER

**TEMAPLANENE ER PLANENE SOM KONRETISERER NÆRMERE SAMFUNNSDELEN AV
KOMMUNEPLANEN**

**I Stavanger kommune er spesielt to temaplaner aktuelle knyttet til en
inkluderende skole**

- Handlingsplan for kompetanseutvikling i Stavangerskolen 2024**
- Temaplan for universell utforming i Stavanger kommune**

EKS:

Handlingsplan for kompetanseutvikling i stavangerskolen 2023

Formål: (bl.a.)

Den enkelte elev har rett til

et skoletilbud som er likeverdig, inkluderende og tilpasset.

Dyktige skoleledere og laget rundt barnet har stor betydning for elevenes trivsel og læring, og må ha høy faglig kompetanse.

Alle ansatte skal delta i den skolebaserte kompetanseutviklingen.

EKS:

Handlingsplan for kompetanseutvikling i stavangerskolen 2023

Tiltak:

(retter seg mot alle ansattegrupper i skole/SFO. Består av etter- og videreutdanning)

Listet flere tiltak –bl.a.

- Videreutvikling av skolens profesjonsfaglige fellesskap. Desentralisert kompetanseutvikling og kompetanseløftet for spesialpedagogikk og inkluderende praksis
- Kjønnns- og seksualitetsmangfold

ER DET NOE SOM MANGLER HER?????

Temaplan for universell utforming i Stavanger kommune – Frist for Universell utforming i Stavanger er 2029

Tiltak for planlegging og oppgradering av bygg/anlegg

TEMA	TILTAK/BESKRIVELSE	Hovedansvar/Frist
Stavanger kommunes eksisterende eiendommer der universell utforming ikke er kartlagt	Kartlegge behov for universell utforming på gjenstående eiendommer for å få oversikt over omfang, kostnadsestimat og planlegging av fremdrift. Skoler og barnehager vil bli prioritert	Tjenesteområde: Bymiljø og utbygging. Frist: 2025
Stavanger kommunes eksisterende bygg hvor universell utforming er kartlagt	Igangsette systematisk oppgradering av kartlagte eiendommer knyttet til universell utforming. Følge opp utført kartlegging og gjennomføre tiltak som lukker avvik og gjør eiendommene universelt utformet. Det må årlig settes av midler slik at planlagte og nødvendige arbeider kan utføres og dokumenteres.	Tjenesteområde: Bymiljø og utbygging. Frist: 2025

Temaplan for universell utforming i Stavanger kommune – Frist for Universell utforming i Stavanger er 2029

Tiltak for planlegging og oppgradering av bygg/anlegg

TEMA	TILTAK/BESKRIVELSE	Hovedansvar/Frist
Klarspråk i kommunen	Videreføre opplæring i klarspråk for ansatte i kommunen	Tjenesteområde: Innbygger og samfunnskontakt Frist: Løpende i planperioden, med årlige kurs
Universell utforming på kommunens digitale flater	Kommunenes digitale løsninger skal kunne brukes av alle. Alle relevante systemer skal ha tilgjengelighetserklæring.	Tjenesteområde: Innbygger og samfunnskontakt og Innovasjon og støttetjenester Frist: Løpende i planperioden.

Rådets arbeid i planprosessen - Medvirkning

Arbeidet med planstrategien

TIPS

Rådet – jobbe for å bli tatt med i prosessen med å utvikle en planstrategi

Utgangspunkt – plan i Rådet for hva som skal prioriteres.

Er det store utfordringer for funksjonshemmede i kommunen – jobb for å synliggjøre disse i planstrategien. Eks: Funksjonshemmede som ikke inkluderes i ordinær-skolen

CRPD – Art. 4: Funksjonshindrede skal aktivt trekkes inn og rådføres i utvikling, gjennomføring av lovgivning og politikk og i andre beslutningsprosesser som gjelder spm knyttet til funksjonshindrede.

PBL - § 1-1,4. ledd: *Planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter*

PBL - § 5-2: *Når plan legges ut til offentlig ettersyn skal forslaget være lett tilgjengelig for alle.*

Tips til råds- arbeidet

- Vær enige om hva dere skal prioritere i Rådsarbeidet
- Godt samarbeid og effektiv arbeidsdeling i Rådet
- God kontakt med aktuelle kommunebyråkrater og politikere.
 - Eks. skole Stavanger: Byråkrati: Avd. for oppvekst og utdanning, Avd. for by- og samfunnsplanlegging. Politikk: Utvalg for oppvekst og utdanning og kommunalutvalget
- Dette er langsiktig tenkning og planlegging. Vær forberedt på å jobbe over lang tid.

Tips til råds- arbeidet... fortsetter

- Ha kontakt med funksjonshemmedes organisasjoner. Få oversikt over hva som er utfordringene for funksjonshemmede i kommunen gjennom organisasjonenes erfaringer.
- Les budsjettene. Her finner du også mange kommentarer om endringer, konsekvenser, hvordan kommunedelplanene følges opp økonomisk. I Stavanger knyttes målsetninger og konkretiseringer opp mot økonomi i såkalte økonomi og handlingsplaner
- Skriftlig og muntlig kommunikasjon med adm. og politikere.
- Rådet kan ta opp saker på eget initiativ.

Oversendelse til kommune- direktør eller ordfører

Eksempel på henvendelse til kommune

Rådet er gjort oppmerksom på at elever med funksjonsnedsettelse i liten grad inkluderes i ordinær undervisning i «Donald Duck kommune». Elevene er formelt sett en del av ordinærklassene, men i flesteparten av timene plasseres de i egne grupper og eget bygg med liten eller ingen kontakt med sine medelever i klassefellesskapet.

Vi ber om en redegjørelse om praktiseringen av dette på vårt neste møte, slik at saken kan settes på den politiske dagsorden.

3

Inkludering i skolen sett fra ulike sider

- Rådsmedlemmene har ikke ansvaret at skolen er inkluderende. Likevel lurt å vite om ulike sider av inkludering fordi vi representerer en stor bredde, og kan stille bedre spørsmål i saker som gjelder skole.
- Her er litt innspill fra ulike sider:

Noen innspill vi ikke får gått nærmere inn på i webinarer

Vi får ikke tatt opp alt her i dag, så derfor har vi her noen nyttige lenker som kan være nyttig å kikke på i forbindelse med skolesaker i rådsarbeidet.

- [Diabetesforbundet – om elever med diabetes](#)
- [Statped– om Afasi og ervervede hjerneskader](#) og [LHL om afasi](#)
- [ME-foreningen – om elever med ME og skolegang](#)
- [Norsk astma og allergiforbund om allergi](#)
- [Bufdir om ufrivillig skolefravær](#)

Bevegelse

Inkludering - bevegelse

Amanda Dybedal

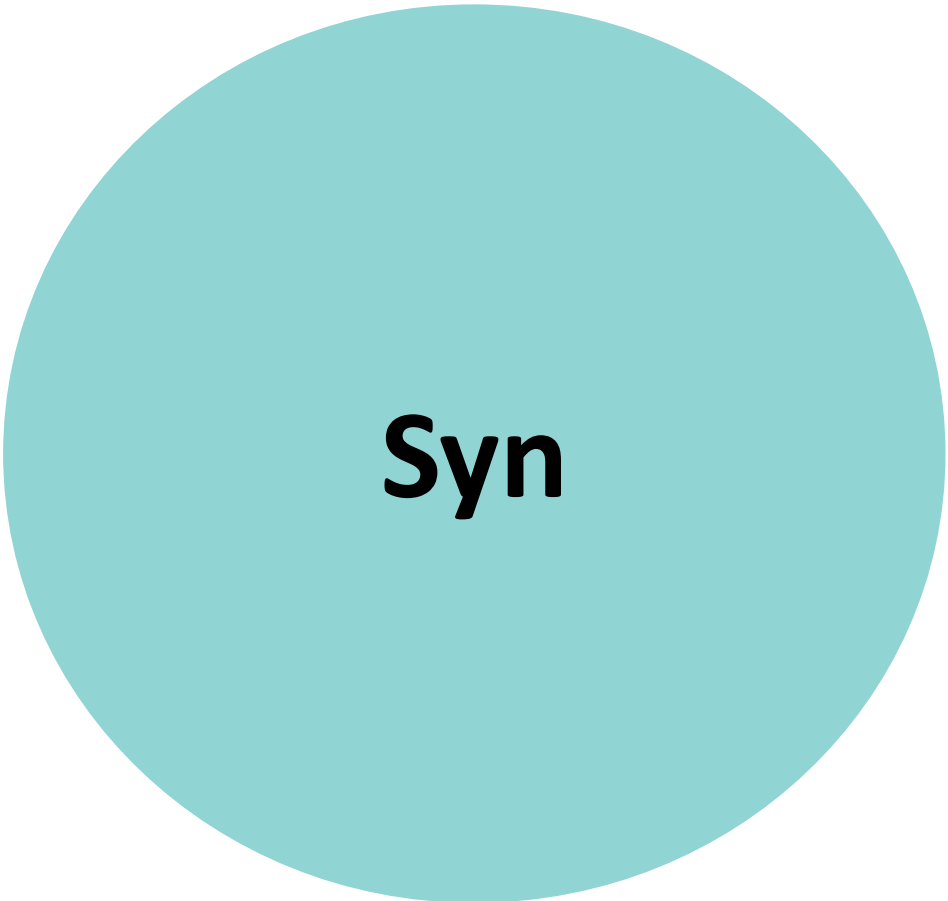
Norges Handikapforbunds ungdom

<https://nhfu.nhf.no/>

Inkludering i skolen

- Samme muligheter til å komme inn hovedinngang
 - Mange blir henvist til andre innganger på baksiden eller i kjelleren til bygg
- Tilgjengelige klasserom
 - Det faste klasserommet
 - Klasserommene der det foregår fagspesifikk undervisning – for eksempel naturfagrom/musikkrom/gymsal
- Tilgjengelige leke- inne- og uteområder
 - Mange skoler blir brukt både til skoleundervisning og fritidsaktiviteter
- Inkluderende ansatte og øvrig personell på skolen
 - Elever tar etter de man har rundt seg. Er voksne inkluderende, er det større sjans for at barna blir det

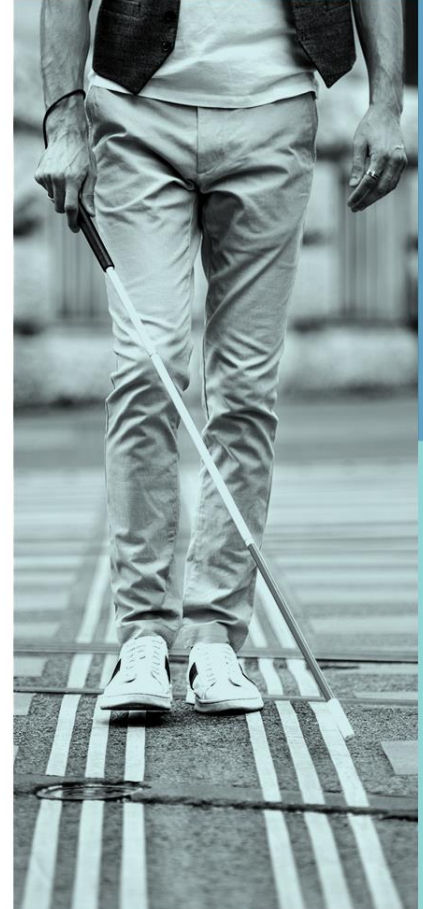
Syn

Inkludering for elever når det gjelder syn

Kai Corneliussen
Norges Blindforbund
Styreleder Møre og Romsdal
www.blindeforbundet.no

Universell utforming

- Ledelinjer med fare- og oppmerksomhetsfelt
 - Gode kontraster
 - Riktige lysforhold
 - Merking av dører
-
- Rådet skal ikke være gissel
 - Hente inn firma som kan UU
 - Universelt utformete nettsider, bla plattformer

Pedagogiske ressurser

- Tilstrekkelig individuelt tilrettelagt opplæring, herunder personlig assistanse, fysisk tilrettelegging og tekniske hjelpemidler
- Synspedagogisk kompetanse-Statped mm.
- *Organisering av undervisninga*

Sosial inkludering

- Eventuelt aktiviteter i pausene
- Inkludering i timene

Hørstel 1

Inkludering – hørstel

Seniorrådgiver, Marit Winjor

[Hørstelshemmedes Landsforbund - HLF](#)

Ikke like muligheter for elever med nedsatt hørsel

NTNU-rapport 2018 (Kermit):

- Mangel på universell utforming, tilrettelegging og kunnskap i skolen
- Får dårligere resultat
- Har mindre sosial interaksjon
- Ikke medvirkning til egen læring

Barn med nedsatt hørsel går under radaren

- Barn med nedsatt hørsel og talespråk får med seg noe, men mye «glipper». På sikt mister de mye..

Hva må til:

- Universell utforming, rom/bygg med god akustikk
- Lærer må ha kunnskap om hørselstapet: lys, nærhet, se mot elev, hjelpemidler, visuell informasjon.
- Digitale hjelpemidler må tekstes
- Tekniske hjelpemidler, og kunnskap om bruken av dem
- <https://www.hlf.no/horselen-din/universell-utforming#11-utdanning>

Tegnspråk

Inkludering – når eleven er tegnspråkbruker

Elisabeth Frantzen Holte, Interessepolitisk
rådgiver

<https://www.doveforbundet.no/>

Litt om Norges Døveforbund

- NDF en språkorganisasjon som jobber for at tegnspråk skal ha en sterk stilling i samfunnet. oppnå full deltakelse og likestilling i samfunnet for døve og hørselshemmede.
Partipolitisk og religiøs nøytral organisasjon.
- 6000 døve/hørselshemmede og 25.000 som snakker tegnspråk.

+ Utdanning –Skole-inkludering

- Opplever store utfordringer knyttet til sakkyndig vurdering, vedtak om tegnspråk. Lite kunnskap om tegnspråk fra PPT.
- Utfordringene er blant annet mangelen på mulighet til å lære seg tegnspråk, mangelen på tegnspråklige miljøer og tegnspråklige skoler.
- Tegnspråkundervisning skal utføres av kvalifiserte lærere -i nødstilfelle skal undervisning utføres av førstespråkbrukere, ikke tegnspråktolk.
- Egenerfaring

Utfordringer

Opp- summering

- Mangel på interkommunalt samarbeid
- Kommuner som ikke dekker reiseutgifter og tapt arbeidsfortjeneste til foresatte
- Inkludere døve betyr å få tidlig tilgang til tegnspråk

**Utviklings-
hemming**

Inkludering av elever med utviklingshemming

Monika Andersen, sentralstyremedlem
[Norsk forbund for utviklingshemmede](#)

Hva skal til når det gjelder inkludering i skolen for elever med en utviklingshemming

- De som er en del av fellesskapet i barnehagen er mer inkludert i resten av utdanningsforløpet. Fokus på hele utdanningsforløpet fra barnehage.
- Mer praktisk læring i skolen er en arbeidsmetode for å inkludere elever med utviklingshemming.
- Det som funker for en er oftest en fordel for alle. Samt at god inkludering fungerer positivt for alle.

Hva skal til

- Inkludering handler ikke om ressurser, men om andre holdninger til inkludering, organisering av undervisningen og andre prioriteringer.
- Slutte med å undervurdere og ha lave forventninger. De vil ikke lage vafler, de vil lære.
- Sikre at de som treng mest, ikke får minst. For eksempel hyppig bruk av ufaglærte og lærlinger.

Råd til Råds- med- lemmer

- Sørge for at når planer skal skrives slik som temaplan for gode barnehager og skoler må man sikre at barn med utviklingshemming er en del av planen.
- Sørge for at alle gjelder alle i planene som vedtas.
- Når tilstandsrapporter skal skrives er det viktig at tilstanden til hvordan elever med utviklingshemming også er skissert.
- Etterspør hvordan det jobbes med faget « livsmestring» i skolene i din kommune.
- Sikre at barn med utviklingshemming er en del av «plan for overgang mellom barnehage- skole».

ADHD

Inkludering - barn og unge med ADHD

Mette Mebostad

Faglig rådgiver, [ADHD Norge](#)

Reguleringsvansker

- «Hjernens dirigent» – organisere, integrere og koordinere funksjoner i hjernen
- Styrer atferd, følelser, tanker og oppmerksomhet

Det handler ikke om å vite hva en skal gjøre, det handler om å gjøre det en vet

Eksekutive funksjoner som samarbeider i ulike kombinasjoner

Eksekutive funksjoner
(Virker sammen i ulike kombinasjoner)

Organisere,
prioritere og
komme igang
med arbeid

Fokusere,
opprettholde, og
skifte oppmerksom-
het til oppgaver

Regulerer våken-
het, opprettholde
anstrengelse, og
prosseseringstempo

Håndtere
frustrasjon og
regulere
følelser

Ta i bruk
arbeidsminnet
og gjenhente
info

Overvåkning
og selvregulering
av handlinger

AKTIVERING

FOKUS

ANSTRENGELSE

FØLELSER

HUKOMMELSE

HANDLING

Modell av Thomas Brown (2008)

Hvordan Inkludere barn og unge med ADHD?

- Kunnskap om reguleringsutfordringer
- Åpenhet og trygge relasjoner
- Tydelige strukturer og rammer

4

Noen viktige områder
for elever med ulike
funksjonsnedsettelse

Nye rettigheter i skolen

Rett til personlig assistanse

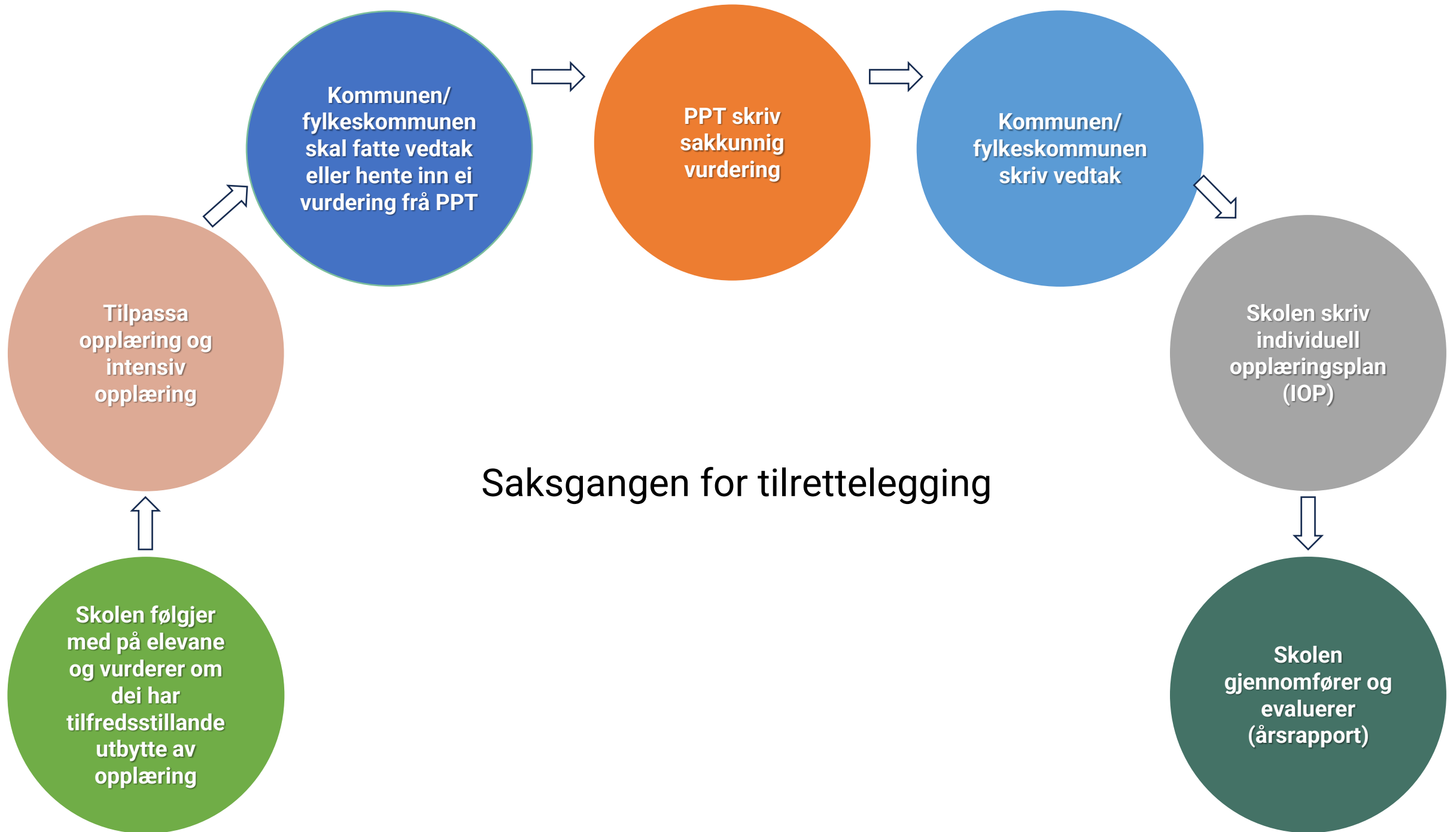
Rett til fysisk tilrettelegging og tekniske hjelpemiddel

Rett til individuelt tilrettelagt opplæring (ito)

Tilpasset opplæring

- Lærerne skal følge med, og melde fra til rektor hvis en elev ikke har tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Da må skolen sette i verk tiltak
- Om tiltakene viser seg å ikke være tilstrekkelige, kan eleven trenge individuell tilrettelegging av opplæringen eller andre ting, eller tilbud om intensiv opplæring
- Intensiv opplæring (gjelder 1.-4. trinn) skal settes inn raskt, og kan gis som eneundervisning hvis det er best
- Om dette ikke er nok, skal skolen henvise videre

Andre rettigheter

- ADL (hjelp til på- og avkledning, hjelp i forbindelse med å lage og spise mat, toalettbesøk og annen trening i dagliglivets gjøremål)
- Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) – elever har rett til å få bruke egnede kommunikasjonsformer og -middel i opplæringa
- Opplæring i og på tegnspråk (hørselshemmede) og i punktskrift (blinde og sterkt synshemmede)
- Gratis skoleskyss (og SFO/AKS) og skoleturer i regi av skolen
- Sterkere rett til å få undervisning av pedagoger eller tilsvarende, ikke assistenter

Kommunenes plikt til samordning/samarbeid

- Instanser rundt barnet og familien har plikt til å samarbeide og samordne støtten – gjelder også skolen.
- Plikten gjelder i tillegg til skole, barnehage og PPT (pedagogisk-psykologisk tjeneste), for bl.a helse- og omsorg, spesialisthelsetjenesten, barnevern, NAV, psykisk helse og rus, bostedtilrettelegging.
- Samarbeidet skal være helhetlig, i tråd med barnets beste, og tverrfaglig og –sektorielt for å sikre at barnet får riktig oppfølging og at familien får nødvendig støtte.
- Samarbeidet skal være koordinert (koordinator skal utpekes), og det skal utarbeides individuelle planer som tar hensyn til barnets behov.

Overganger

Robyn Grøndahl, robyn.grondahl@ffo.no

Maren Hagen Fuglesang, maren@ungefunksjonshemmede.no

+ Opplæringsloven

§ 4-7.Overgangen frå barnehagen til skolen

- Kommunen skal sørge for at barna får ein trygg og god overgang frå barnehagen til skolen og skolefritidsordninga.

§ 9-5.Overgangen frå grunnskolen til den vidaregåande opplæringa

- Fylkeskommunen skal sørge for at elevane får ein trygg og god overgang frå grunnskolen til den vidaregåande opplæringa.
Kommunen skal samarbeide med fylkeskommunen om overgangen.

Barrierer: Dårlig informasjonsflyt og manglende kontinuitet

- Viktig informasjon om tilretteleggingsbehov går tapt i overgangen
- Utfordringer med koordinering mellom ulike instanser
- Krever god planlegging
- Medvirkning
- Tiltak settes i gang for sent

+ Barrierer: Usynlig arbeid

- Må ofte selv ta ansvar for å forklare sine behov og sin situasjon gjentatte ganger
- Elevene får for lite råd og bistand i overgangene
- Utmattende og demotiverende

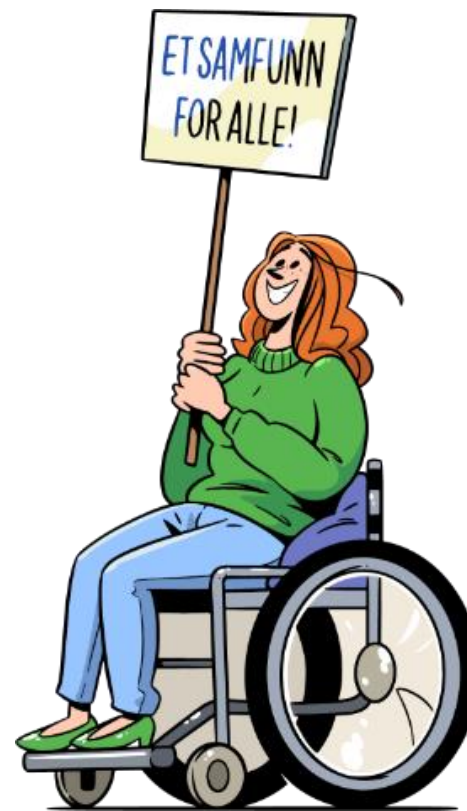
+ Barrierer: Faller gjennom sosialt og faglig

- Følelse av utrygghet i nytt sosialt miljø
- Økende grad av segregering
- «Vente og se»-holdning i det faglige

+ Barrierer: Mangelfull struktur

- Forskjell på rettigheter på papir og i praksis
- Store variasjoner i og mellom kommuner og fylkeskommuner
- Trengs systematisk arbeid på tvers

Tips til råds- arbeidet

Be kommunen eller fylkeskommunen..

- sikre at læremateriell er klart til skolestart, også for elever som trenger alternative læremidler.
 - Opplæringsloven §11-14

sikre at skolebygg og uteområder er tilgjengelige.

- Opplæringsloven §12-7
- sikre at det finnes arenaer for samarbeid og verktøy for å sikre trygge og gode overganger mellom skolenivåer.

Sjekk ut Gode råd og det som står om å være en pådriver for samhandling og koordinering

Tips til råds- arbeidet i **kommunale** råd

Rådet kan etterspørre hvordan kommunen sørger for at barnehagene samarbeider godt med skolene når barn med funksjonsnedsettelse skal forberede skolestart, og hvordan det sikres gode overganger fra barnehage til barneskole, til ungdomsskole.

Tips til råds- arbeidet i fylkes- kommunale råd

- Rådet kan etterspørre hvilket samarbeid det er mellom ungdomsskolen og videregående, spesielt der det er behov for individuelt tilrettelagt opplæring.
- Rådet kan etterspørre hvordan de videregående tilbudene i fylket legger til rette for høyere utdanning. Vitnemål er som regel inngangsporten for å komme inn. Alt for mange elever med funksjonsnedsettelse får fritak i fag og fullfører ikke videregående.
- Rådet kan etterspørre hvordan tilbudet er for funksjonshemmede når det gjelder god rådgivning om videre utdanning og om å komme inn i arbeidslivet.
 - Veien etter VGS - [Unge funksjonshemmedes veileder](#)

5

Fra praksisfeltet – inkludering i videregående opplæring

Prosjektleder Bente Døsen
Rogaland fylkeskommune

Forslag til sak i rådene
om inkluderende skole

Bruk Gode råd-siden

1. Grunnleggende om rådet
2. Arenaen og regelverket
3. Arbeidet i rådet
4. Samarbeidet, rådgivningen og nettverket
5. Rettigheter og plikter
 - hvordan finne fram og hvor få hjelp?
6. Aktuelle tema i kommunale råd
7. Aktuelle tema i fylkeskommunale råd

